

Martin Heidegger

MOJA POT V FENOMENOLOGIJO

Moj univerzitetni študij se je začel pozimi 1909/10 na Teološki fakulteti univerze v Freiburgu. Glavna zaposlitev s teologijo pa je vseeno nudila dovolj prostora za filozofijo, ki je tudi spadala v študijski načrt. Tako sta že od prvega semestra na moji študijski klopi v teološkem seminarju ležala oba zvezka Husserlovih Logičnih raziskav. Spadala sta v univerzitetno biblioteko. Rok izposoje sem lahko zmerom znova podaljševal. Očitno študentje tega dela niso posebej iskali. A kako je sploh prišlo v njemu tuje območje moje študijske klopi?

Iz vrste napotil v filozofskih revijah sem razbral, da Husserlov način mišljenja opredeljuje Franz Brentano. Njegova disertacija O mnogovrstnem pomenu bivajočega pri Aristotelu (1862) pa je bila tista ost, ki me je spodbujala pri mojih prvih nemočnih poskusih, da bi prodril v filozofijo. Dovolj nedoločno me je preganjalo razglabljanje: Če o bivajočem govorimo v mnogovrstnem pomenu, kateri je tedaj vodilni temeljni pomen? Kaj pomeni bit? Zadnje leto mojega gimnazijskega obdobja sem naletel na naslednji spis tedanjega profesorja za dogmatiko na freiburški univerzi: O biti. Oris ontologije. Izšel je leta 1896, v času, ko je bil njegov izdajatelj izredni profesor za filozofijo na freiburški Teološki fakulteti. Na koncu vsakega večjega oddelka v spisu so bili daljši citati iz Aristotela, Tomaža Akvinskega in Suareza, poleg tega pa je bila dodana še etimologija besed za temeljne ontološke pojme.

Od Husserlovih Logičnih raziskav sem pričakoval odločno razdelavo vprašanj, ki jih je zastavila Brentanova disertacija. Toda moj trud je bil zaman, kajti nisem, kakor sem zmožel ugotoviti šele veliko kasneje, iskal na pravi način. Hkrati pa je Husserlovo delo name delovalo tako močno, da sem ga v naslednjih letih zmerom znova bral, ne da bi povsem uvidel,

kaj me je vezalo nanj. Čar, ki je izhajal iz njega, je segal do takšnih vnanjosti, kot je bila postavitev stavka in naslovnice. Na njej je bilo, še danes imam to pred očmi, ime založbe Max Niemeyer. Povezovalo se je z meni tujim imenom Fenomenologija, ki se je pojavil v podnaslovu drugega zvezka. Kakor malo sem v tistih letih vedel o založbi Max Niemeyer in njenem delovanju, tako šibko in negotovo je bilo tudi moje razumetje naslova Fenomenologija. Kako tesno si sopripadata obe imeni - založba Niemeyer in fenomenologija - pa se bo takoj jasno pokazalo.

Po štirih semestrih sem opustil teološki študij in se povsem posvetil filozofiji. Neka predavanja iz teologije pa sem poslušal še tudi po letu 1911, namreč o dogmatiki pri Carlu Braigu. Za to sem se odločil zaradi zanimanja za spekulativno teologijo, predvsem ob prodornem načinu razmišljanja, ki je bil navzoč na vsaki uri predavanj omenjenega učitelja. Od njega sem na redkih sprehodih, na katerih sem ga smel spremljati, prvič slišal o pomenu Schellinga in Hegla za spekulativno teologijo, za razliko od sholastičnega nauka. Tako je v območje mojega iščočega pogleda vstopila napetost med ontologijo in spekulativno teologijo v zgradbi metafizike. Včasih je to območje glede na tisto, o čemer je na seminarskih vajah govoril Heinrich Rickert, namreč o obeh spisih svojega učenca Emila Laska, ki je že 1915 padel v Galiciji kot navaden vojak, seveda potonilo v ozadje. Rickert je "ljubemu prijatelju" posvetil svoje delo Spoznalni predmet (Uvod v transcendentalno filozofijo), ki je to leto izšlo v tretji, popolnoma predelani izdaji. Posvetitev naj bi pričala o spodbujenosti učitelja po učencu. Oba spisa Emila Laska - Logika filozofija in nauk o kategorijah (Študija o območju vladavine logičnih form) iz leta 1911 in Nauk o sodbah iz leta 1912 - pa sta s svoje strani dovolj razločno pričala o vplivu Husserlovi Logičnih raziskav.

Ta okoliščina me je prisilila, da znova predelam Husserlovo delo. A tudi ponovni zagon ni bil zadovoljiv, saj se skozi glavno težavonisem prebil. Šlo je za preprosto vprašanje, kako slediti metodi mišljenja, ki se je imenovala fenomenologija. Tisto vznemirljivo tega vprašanja je izhajalo iz razcepljenosti, ki jo je Husserlovo delo kazalo že na prvi pogled.

Prvi zvezek dela, ki je izšel 1900, je z dokazovanjem, da nauka o mišljenju in spoznavanju ni mogoče utemeljiti s psihologijo, zavrnil psihologizem v logiki. Drugi zvezek, ki je izšel leto kasneje in je bil trikrat bolj obsežen, pa je vseboval opis tistih aktov zavesti, ki so bistveni za zgradbo spoznanja. Torej vendarle spet psihologija. Čemu sicer 9. člen v peti raziskavi o Pomenu Brentanove razmejitev "psihičnih fenomenov"? S tem se je Husserl s svojim fenomenološkim opisom fenomenov zavesti znova znašel v položaju psihologizma, ki ga je pravkar zavrnil. Čepa tako velike zmedenosti Husserlovemu delu vendarle ne moremo očitati, kaj tedaj pomeni fenomenološki opis aktov zavesti? V čem je tista samosvojost fenomenologije, kolikor ni niti logika niti psihologija? Nastopi zdaj povsem nova filozofska disciplina, z lastno veljavo?

Znotraj teh vprašanj se nisem najbolje znašel, ostal sem brez smeri in poti in vprašanj tudi nisem mogel razviti s takšno jasnostjo kakor zdaj.

Nek odgovor pa je prineslo leto 1913. Pri založbi Max Niemeyer je začel izhajati Husserlov Letopis za filozofijo in fenomenološka raziskovanja. Otvoritvena Husserlova razprava Ideje o čisti fenomenologiji in fenomenološki filozofiji je s svojim naslovom že naznanila razsežnosti in doseg fenomenologije.

"Čista fenomenologija" je "temeljna znanost" po njej vtisnjeni filozofiji. "Čista", to pomeni: "transcendentalna fenomenologija". Kot "transcendentalna" pa je postavljena "subjektiviteta" spoznavajočega, delujočega in vrednote postavljajočega subjekta. Oba naziva, "transcendentalno" in "subjektiviteta" kažeta, da se fenomenologija zavestno in odločno uvršča v izročilo novoveške filozofije in to na tak način, da je "transcendentalna subjektiviteta" s fenomenologijo dosegla izvorno in univerzalno določljivost. Fenomenologija je obdržala "zavestne doživljaje" kot svoje tematsko območje, toda tokrat znotraj sistematično zasnovanega in utrjenega raziskovanja struktur doživljajskih aktov, hkrati z raziskavo v aktih doživetih predmetov glede na njihovo predmetnost.

V tem univerzalnem zasnutku fenomenološke filozofije lahko tudi Logičnim raziskavam, ki so sicer ostale filozofsko nevtralne, določimo sistemsko mesto. Še istega leta 1913 je pri isti založbi izšla druga izdaja. Seveda pa je bila večina raziskav medtem podvržena "globoki predelavi". Šesta raziskava, "s fenomenološkega vidika najpomembnejša" (predgovor k drugi izdaji), je bila seveda zadržana. Vendar je tudi k prvi številki na novo ustanovljene revije Logos priključen tekst Filozofija kot stroga znanost v svojih programskih tezah zadosti utemeljen šele z "idejami o čisti fenomenologiji".

Istega leta 1913 je pri založbi Max Niemeyer izšla tudi najpomembnejša raziskava Maxa Schelerja: O fenomenologiji občutja simpatije ter o ljubezni in sovraštvu (Z dodatkom o temelju postavke o eksistence tujega jaza).

Z imenovanimi izdajami se je Niemeyer s svojo založniško dejavnostjo prebil v ospredje filozofskega založništva. Takrat si lahko kaj pogosto naletel na ugotovitev, da je s "fenomenologijo" vstopila nova smer v evropsko filozofijo. Kdo naj bi sploh zanikal pravilnost takšne izjave.

A tako zastavljeno historično gledanje ni zadelo tistega, kar se je zgodilo s "fenomenologijo", se pravi že z Logičnimi raziskavami. To je ostalo neizrečeno in o tem tudi dandanes komajda spregovorimo na pravi način. Husserlova programska pojasnila in metodološke razlage so same prejkone utrdile nespornost, da fenomenologija terja tak začetek filozofije, ki zanika vse predhodno mišljenje.

Tudi po izidu Idej o čisti fenomenologiji sem ostal ujet na tiru, ki je peljal od Logičnih raziskav naprej. Znova je povzročil vznemirjenje, ki ni poznalo lastnega temelja, četudi je dalo slutiti, da izhaja iz nemožnosti doseči zgolj z branjem filozofske literature miselni način, ki ga terja "fenomenologija". Le počasi je zginjala brezizhodnost, trudoma je bila odpravljena zmedenost šele tedaj, ko sem se v njegovi delavnici smel osebno srečati s Husserlom.

Husserl je prišel leta 1916 v Freiburg kot naslednik Heinricha Rickerta, ki je prevzel Windelbandovo katedro v Heidelbergu. Husserlovo poučevanje je potekalo v obliki postopnega uvajanja v fenomenološko "gledanje", ki je obenem terjalo spregled neprizkušene rabe filozofskih znanj pa tudi odpoved temu, da bi se sklicevali na avtoriteto velikih mislecev. Od Aristotela in drugih grških mislecev pa sem se toliko težje ločil, kolikor bolj sem se ob rastoči seznanjenosti s fenomenološkim gledanjem bal razlaganja Aristotelovih spisov. Kajpada tudi nisem mogel videti, kako odločilne posledice bo prinesel obnovljeni zaokret k Aristotelu.

Ko sem od 1919 v Husserlovi bližini, učeč kot učeči se, uvajal fenomenološko gledanje in v seminarju obenem poskusil s spremenjenim razumevanjem Aristotela, sem se znova začel zanimati za Logične raziskave, predvsem za šesto iz prve izdaje. Tu izdelan razložek med čutnim in kategorialnim zrenjem se mi je odstrl v tisti svoji razsežnosti, ki omogoča določitev "mnogovrstnega pomena bivajočega".

Zaradi tega smo - prijatelji in učenci - mojstra zmerom znova prosili, naj bi tedaj že težko dosegljivo šesto raziskavo ponatisnil. Z izrazito naklonjenosti do fenomenološke stvari je založba Niemeyer leta 1922 znova izdala zadnji del Logičnih raziskav. Husserl je v Predgovoru pripomnil: "Stvari so takšne, da sem pod pritiskom prijateljev pričujočega dela popustil in se odločil napraviti znova pristopen njegov sklepni del v stari obliki." Z obratom "prijatelji pričujočega dela" je Husserl želel povedati tudi to, da sam od izida Idej naprej ne more biti več povsem zadovoljen z Logičnimi raziskavami. Bolj ko kdajkoli je tedaj, na novem kraju svoje akademske dejavnosti, svojo miselno strast in napor posvečal sistematični izgradnji v Idejah predloženega zasnutka. Torej je Husserl v omenjenem predgovoru k šesti raziskavi lahko zapisal: "Tudi moja freiburška učna dejavnost je terjala od mene usmeritev zanimanja k vodilnim občostim in k sistemu."

Tako je Husserl velikodušno, a v temelju odklonilno, opazoval, kako poleg svojih predavanj in vaj v posebnih delovnih skupnostih s starejšimi učenci

predelujem tudi Logične raziskave. Zame so bile plodne predvsem priprave na to delo. Ob tem sem - voden bolj s slutnjo, kot uveden z utemeljenim vpogledom - skušal tole: To, kar se v fenomenologiji aktov zavesti odvija kot samo-oznanjanje fenomenov, je bilo izvirneje že mišljeno po Aristotelu ter vsem grškem mišljenju in tubiti kot aletheia, kot neskritost prisotnega, kot njegovo odkrivanje, sebe-kazanje. To, kar so fenomenološke raziskave na novo odkrivale kot nosilno držo mišljenja, se je izkazalo kot temeljna poteza grškega mišljenja, če ne celo filozofije kot take.

Kolikor jasnejše mi je bilo to, toliko bolj se je vsiljevalo vprašanje: Odkod in kako določiti to, kar po principu fenomenologije skušamo kot "stvar samo"? Sta to zavest in njena predmetnost ali pa je to bit bivajočega v svoji neskritosti in zakritju?

Tako sem stopil na pot vprašanja biti, razsvetljen s fenomenološko držo, na nov in drugačen način vznemirjen z vprašanji, ki so izšla iz Brentanove disertacije. A pot vpraševanja je bila daljša, kakor sem domneval. Terjala je veliko postankov, ovinkov in stranpoti. To, kar so poskušala prva freiburška in nato marburška predavanja, je le posredno kazalo na pot.

"Gospod kolega Heidegger - zdaj pa bi morali kaj objaviti. Imate kak primeren rokopis?" S temi besedami je v mojo študijsko sobo nekega dne v zimskem semestru 1925/26 vstopil dekan marburške Filozofske fakultete. "Seveda", sem odgovoril. Nakar je dekan odvrnil: "A biti mora hitro natisnjen." Fakulteta me je namreč unico loco predlagala za naslednika Nicolaia Hartmanna. Od ministrstva v Berlinu pa je bil predlog zavrnen z utemeljitvijo, da že deset let nisem ničesar objavil.

Zdaj je torej kazalo dolgo varovano delo prepustiti javnosti. Na podlagi Husserlovega posredovanja je bila založba Max Niemeyer pripravljena takoj tiskati prvih petnajst pol dela, ki naj bi izšlo v Husserlovem Letopisu. Brž je fakulteta poslala ministrstvu tudi dva izvoda krtačnih odtisov. Čez

nekoliko časa pa so se vrnil na fakulteto s pripombo: "Ne zadošča." Februarja naslednjega leta (1927) je nato izšel popolen tekst Biti in časa v osmem zvezku Letopisa in kot poseben zvezek. Potem je ministrstvo po pol leta svojo odklonilno sodbo umaknilo in potrdilo zaposlitev.

Ob priliki nenavadne izdaje Biti in časa sem prvič navezal neposredne odnose z založbo Maxa Niemeyerja. To, kar je bilo v prvem semestru mojega univerzitetnega študija na naslovnici fascinantnega Husserlovega dela le ime, se je zdaj in tudi v prihodnje pokazalo v vsej skrbnosti in zanesljivosti, velikopoteznosti in urnosti založniške dejavnosti.

Poleti 1928 smo med mojim zadnjim marburškim semestrom pripravljali slavnostni zbornik ob Husserlovi sedemdesetletnici. Na začetku tega semestra je nepričakovano umrl Max Scheler, eden soizdajateljev Husserlovega letopisa, ki je v prvi in drugi številki (1916) izdal svojo veliko raziskavo Formalizem v etiki in materialna vrednotnostna etika. Poleg Husserlovih Idej naj bi veljala za najpomembnejši prispevek v letopisu, ki je s svojim širokim učinkom osvetlil daljnovidnost in podjetnost založbe Niemeyer z novo lučjo.

Slavnostni zbornik je izšel natančno na rojstni dan Edmunda Husserla, kot dodatni zvezek letopisa. Lahko sem ga 8. aprila 1929 v krogu njegovih učencev in prijateljev izročil slavljenemu učitelju.

Naslednje desetletje je bila kakršnakoli večja objava zadržana, dokler ni leta 1941 založba Niemeyer tehtala, ali naj izda, brez navedbe letnice izdaje, moje predavanje o Hoelderlinovi himni Kot če na praznik... To predavanje sem imel maja tega leta kot gost Univerze Leipzig. Lastnik založbe, gospod Hermann Niemeyer, je prišel na to predavanje iz Halleja in na koncu sva se pogovarjala o objavi. Ko sem se dvanaest let kasneje odločil, da izdam nekdanja predavanja, sem si za to izbral založbo Niemeyer. Zdaj ni več v Halleju ob Saali. Po velikih izgubah in mnogovrstnih težavah je njen sedanji lastnik, prizadet s težko osebno bolečino, založbo nanovo postavil v Tuebingenu.

Halle ob Saali - v tem mestu je v devetdesetih letih prejšnjega stoletja na tamkajšnji univerziti učil tedanji privatni docent Edmund Husserl. V Freiburgu je kasneje pogosto pripovedoval o zgodovini nastanka Logičnih raziskav. Ob tem se je vselej s hvaležnostjo in občudovanjem spomnil založbe Niemeyer, ki se je na prelomu stoletja odločila izdati obsežno delo komaj poznanega docenta, ki se je podal na neobičajno pot mišljenja in je moral zato delovati tuje na sodobniško filozofijo; to se je godilo še leta po izidu dela, dokler njegovega pomena ni spoznal Wilhelm Dilthey. Založba tedaj ni mogla vedeti, da bo v prihodnje njeno ime povezano s fenomenologijo, ki je kmalu začela določati - največkrat neizrecno - duh časa na različnih področjih.

In danes? Zdi se, da je čas fenomenološke filozofije mimo. Velja že za nekaj preteklega, kar je le še historično beleženo ob drugih filozofskih smereh. Toda fenomenologija v tistem, kar ji je najbolj lastno, ni nikakršna smer. Je v času spreminjajoča in samo tako ohranjujoča se možnost mišljenja, da odgovarja nagovoru tega, kar je misliti. Če fenomenologijo skusimo in ohranimo takšno, tedaj kot naziv lahko izgine na ljubo stvari mišljenja, katere razodetje ostaja skrivnost.

Dodatek 1969

V smislu zadnjega stavka je že v Biti in času (1927), str. 38, rečeno: "bistveno (fenomenologije) ni v tem, da bi bila dejanska kot smer. Višje od dejanskosti je možnost. Razumetje fenomenologije obstaja edino v dojetju fenomenologije kot možnosti."

prevedel Tine Hribar

Opomba: Tekst Moja pot v fenomenologijo je Heidegger najprej objavil v zborniku, ki je bil posvečen osemdesetletnici (16. aprila 1963) Hermanna Niemeyerja in je izšel v samozaložbi.